

УДК 347.1

*Грицкевич Сергій Геннадійович,
кандидат юридичних наук, доцент
професор кафедри цивільного права і процесу
Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького*

МОДЕРНІЗАЦІЯ ЦИВІЛЬНОГО РИЗИКУ НА ПРИКЛАДІ ЗМІНИ ВЕКТОРУ РОЗВИТКУ СВІТОВОЇ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ

У статті обґрунтовується потреба радикальних змін оцінки змісту процесів, що відбуваються в існуючій державно-правовій реальності глобалізації. Автором зроблено спробу окреслення проблеми визначення правових критеріїв категорії щоденного цивільного ризику. Визначено нові тенденції, які сформувалися під час глобальної фінансової кризи. Зокрема, скасовано будь-які пристойність і фінансові догми, що традиційно існували в економічній науці.

Ключові слова: щоденний цивільний ризик, комплексний характер ризику, модернізація ризику, сучасні фінансові ризики, «банківський соціалізм», «кількісні пом'якшення», «банківська спадщина і заповіт».

Постановка проблеми. Актуальність питання полягає у необхідності поглиблення теоретичної сутності інституту ризиків, оскільки нині не існує узгодженого підходу до змісту самого поняття «ризик», відсутня чітка загально визначена класифікація ризиків, перегляду ролі органів державної влади у процесі визначення порядку відшкодування збитків, враховуючи соціальну складову. Існування за умов глобалізованого постіндустріального суспільства передбачає необхідність постійного розвитку, змін та нововведень, що є неможливим без ризику, який потрібно досліджувати, визначати його ступінь і природу, оцінювати та аналізувати, обирати ефективні методи управління ним.

Сьогодні навіть у формально напрацьованих юридичних конструкціях, (таких, зокрема, як договірне право), існують та поглиблюються суттєві проблеми. Вони пов'язані з наростанням розриву між реальними суспільними проблемами фізичних осіб та неврегульованими проявами агресивної експансії сучасного капіталу, коли держава втрачає правові важелі впливу на так звану бізнес еліту, яка, натомість підпорядковує собі апарат держави, посилюючи кримінально-олігархічну складову сучасних державно-правових відносин. Тому, здавалось би, звичайне укладання договору банківського кредиту на купівлю житла або транспортного засобу, яке набуло масового поширення в Україні протягом минулого відносно економічно стабільного десятиріччя, внаслідок ретельно продуманої рекламної компанії агресивно-нав'язливого характеру, сьогодні несподівано для позичальника завершується вилученням та продажем житла нижче собівартості із попереднім примусовим виселенням. Цим же завершується несплата комунальних платежів за житло в реально незначних обсягах, ігноруючи ту обставину, що надавалося воно попереднім поколінням родини потерпілого (тобто багаторазово оплачено та компенсоване попередніми власниками працею на державу та сплаченою квартплатою).

Зазначені формально абсолютно неправомірні дії сторони-кредитора мають практично ідеально обґрунтоване правове оформлення. Це тим більш неправильно з точки

зору об'єктивного права, що загальновідома практика неодноразових спроб вкладників банків України, починаючи з 2008р., повернути свої заощадження вчасно та в повному обсязі (тобто законна вимога реально виконати договір банківського вкладу), реалізується не в такій цікавій формі, як у вищезгаданих ситуаціях з клієнтом-боржником.

Безумовно, доцільно цілком аргументовано наполягати на потребі детального визначення в тексті договору банківського кредиту всіх можливих факторів ризику, які очікують у разі невиконання клієнтом своїх зобов'язань, та передбачити заходи протидії останнім, розтлумачивши їх клієнту, проте це буде лише фрагментом спроби вирішити ситуацію позитивно, з позицій дотримання конституційних прав на власність та на житло. Отже, слід визнати, що категорія «ризик» модернізується, він стає компактним та споживним (це може бути як дискета з комп'ютерним вірусом, так і вибухівка у валізі, юридично «замасковані» несприятливі фінансові наслідки кредитного договору, за якими можна позбутися майна тощо). Як одну з суттєвих ознак, модернізацію ризиків спробуємо проілюструвати на прикладах формування фінансових ризиків у банківській сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням вивчення ризиків присвячено праці В.Д. Базилевича, О.І. Барановського, Л. Бевере, В.В. Вітлінського, М.С. Горбача, Л.М. Гутко, М.І. Дорошенко, М.С. Жилкіної, А.Б. Камінського Ю.М. Коваленко, С.І. Наконечного., Р.В. Пікус, Д.П. Фролової, В.В. Шахова, О.Д. Шарапова, І.Є. Януль та інших. На теренах незалежної України вивчення ризиків продовжили такі вчені, як Шамрай В.О., Столбовий В.П., Ковалів М.В. та інші. Проте аналіз основних джерел права в Україні свідчить, що проблематика ризиків в умовах сьогодення недостатньо вивчається як комплексна галузь дослідження. Навіть в економіці відсутня класифікація ризиків, хоча в літературі нараховують близько 50 критеріїв ризиків і більше 200 їх видів.

При підготовці статті було, зокрема, використано матеріали відомого фахівця з питань валюти *Дуга Кейсі (Doug Casey)* з книги «Виживаючий *Fedcoin*: Як захистити себе та прибутки від майбутніх валютних потрясінь Америки» (*Surviving Fedcoin: How to Protect Yourself and Profit from America's Coming Currency Change*), а також дослідницького звіту відомої міжнародної консалтингової компанії *McKinsey* «Великі данні: наступний рубіж у сфері інновацій, конкуренції та продуктивності» (2011 р.). (*Big data: The next frontier for innovation, competition and productivity*) [2, 3].

Постановка завдання. Одним з невирішених завдань сучасної науки є формування уявлення про категорію «цілісного (цілого)» та як з нею працювати (за якою людина є частиною цілого, отже не може бути сувереном). Другим, ще складнішим – як працювати з мірилом можливостей, яке досі прив'язане до уявлень про можливості (про вірогідність, випадковість, неминучість тощо). Обидва питання прямо пов'язані із потребою врахування категорії ризику.

Метою статті є характеристика модернізації ризиків, зокрема, окреслення кола реальних причин, які формально не входять до регуляторів та чинників впливу на формування сучасних фінансових ризиків, проте які можуть докорінно змінити не лише існуючу фінансово-банківську систему, а й весь сучасний світ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фінансові аналітики відзначають появу нових тенденцій ще за кілька років до банківської кризи на Кіпрі, під час глобальної фінансової кризи. Фактично було скасовано будь-які пристойності і фінансові догми, які існували протягом принаймні двох століть в економічній науці. Нагадаємо коротко найбільш важливі тенденції.

По-перше, було відкинуто догму, згідно з якою «друкарський грошовий верстат» не можна запускати на повну потужність (щоби уникнути знецінення національної грошової одиниці). Саме взявши на озброєння цю догму, світові лихварі з кінця XVII століття почали

домагатися права на монопольне володіння «друкарським верстатом». Вони стверджували, що урядам не можна довіряти випуск грошей, оскільки державна влада буде мати постійну спокусу за допомогою «друкарського верстата» закривати бюджетні «дірки». Тобто лихварі відібрали у держави монополію на випуск грошей.

Вони домоглися створення центральних банків, до яких міністри фінансів повинні були йти на уклін за кредитами. Але сьогодні лихварі чисто забули про свою викривальну критику державних казначейств. Вони почали заливати світову фінансову систему продукцією своїх «друкарських верстатів» («вчені» і ЗМІ назвали цю практику невинним словом «кількісні пом'якшення»). Сьогодні стає особливо зрозумілим, що так звана «економічна наука» протягом останніх двох-трьох століть перебувала у прямому підпорядкуванні світових лихварів [1].

По-друге, банківська система перестала навіть віддалено нагадувати інститут ринкової економіки. Практично всі великі банки на сьогоднішній день, згідно із канонами бухгалтерської науки, є банкрутами. Це не є випадковістю, оскільки протягом принаймні двох століть комерційні банки домагалися легалізації так званого часткового покриття своїх зобов'язань. Без цього комерційні банки не змогли б «робити гроші з повітря» (у вигляді випуску так званих безготівкових грошей).

Легалізація такого фальшивомонетництва неминуче веде до банкрутств банків. Після Другої світової війни в економічно розвинених країнах почали створюватися державні системи страхування депозитів комерційних банків, щоби захищати вкладників. Під час останньої фінансової кризи ми побачили, що уряди рятували вже не стільки вкладників, скільки самі банки. За допомогою гігантських вливань з державних бюджетів, природно, рятували найбільші банки Уолл-стріт і Лондонського Сіті.

З'явилася категорія так званих «безсмертних» банків. У США, наприклад, для порятунку жменьки банківських гігантів було спрямовано в цілому майже 2 трлн. доларів коштів американських платників податків. Ніяких ознак дії ринкових механізмів в банківських системах Заходу з часів фінансової кризи не було помічено. Остаточо оформився принцип приватизації лихварями прибутків банківських гігантів за одночасної націоналізації їх збитків. Практично відбулась часткова націоналізація ряду найбільших банків Заходу. Це явище багато експертів назвали «банківським соціалізмом» [4].

По-третє, банки перестали навіть в періоди сприятливої кон'юнктури заробляти гроші на кредитних операціях. В цьому немає нічого дивного. Адже облікові ставки центральних банків багатьох країн, що входять в зону «золотого мільярда», спрямовані сьогодні до нуля. «Кількісні пом'якшення» центральних банків, про які ми згадали вище, роблять гроші дуже дешевими. Банки на наших очах перестають бути кредитними організаціями. Як так? Адже вони отримують продукцію «друкарських верстатів» ФРС, ЄЦБ, Банку Англії, Банку Японії.

Досі покрита таємницею операція ФРС по роздачі в роки фінансової кризи «обраним» банкам 16 трильйонів доларів. Про цю операцію можна дізнатися зі звіту про аудит діяльності ФРС за період 2007-2010 рр. Між іншим, гігантські гроші «друкарського верстата» отримали не тільки банки Уолл-стріт, але також провідні банки Європи. Характерно, що в аудиторському звіті (який опублікований влітку 2011 року) зазначено, що гроші роздавали під символічний відсоток [3].

Причому ніяких повернень грошей «кредитору останньої інстанції» не було. Це дуже важливий момент: гроші «друкуються» не для того, щоб банки займалися кредитними операціями. Банки займалися і продовжують займатися тим, що отримані від ФРС гроші вони спрямовують на скупку різних активів по світу. Це вже не кредити, а односторонне

переміщення грошей. У підручниках з економіки це переміщення стали називати «інвестиційними операціями» [4].

На початку минулого десятиріччя американські народні обранці скасували дію закону Гласса-Стіголла, який не дозволяв банкам Уолл-стріт поєднувати кредитні та інвестиційні операції (закон було прийнято в розпал економічної кризи в 1933 році президентом Рузвельтом). Після цього банки взялися скуповувати активи по всьому світу, що можна порівняти з планом блискавичного захоплення Гітлером східних земель (бліцкриг).

Лишень замість танків і літаків використовується продукція «друкарських верстатів» ФРС, ЄЦБ, інших центральних банків. При цьому операція передбачає наявність в захоплених країнах «п'ятої колони», яка готує національні активи до приватизації і займається знищенням національних підприємств. Підготований владою РФ план приватизації стратегічно важливих об'єктів російської економіки – яскравий тому приклад. Так, у вересні 2012 року ФРС почала третю фазу «кількісних пом'якшень», і саме в цей час в Росії було проведено часткову приватизацію Ощадбанку (пакет акцій перейшов до іноземного інвестора). Так, Банк Росії спільно з Мінфіном – як органи «грошової влади», всіляко стискали обсяг грошової маси в російській економіці, доводячи тим самим підприємства реального сектору економіки до банкрутства. Банк Росії при цьому в рамках своєї «валютної політики» підтримував занижений курс рубля, дозволяючи іноземним інвесторам скуповувати активи в Росії за копійки. Аналогічним чином схема працює в інших країнах.

По-четверте, на наших очах зникає інститут банківської таємниці. Багато хто дивувався: як будуть функціонувати швейцарські банки після того, як влада США змусили уряд Швейцарії розкрити інформацію про американських клієнтів (фізичних та юридичних осіб) цих банків? Невже хтось погодиться довірити «щюріхським гномам» свої мільйони? Навіть якщо це не громадяни США? Обережні інвестори прекрасно розуміють, що вся банківська система Швейцарії сьогодні під наглядом американських відомств і спецслужб. Тому завжди є ризик, що будь-який клієнт банку може опинитися в полі зору США [7].

Під приводом того, що клієнт прямо або опосередковано пов'язаний з юридичними і фізичними особами США. Втім, сьогодні Швейцарію добила остаточно: в країні з 1 лютого 2013 року набув чинності закон, що дозволяє не тільки американським, але будь-яким іноземним податківцям направляти запити швейцарській владі про банківські рахунки іноземців, які намагаються уникнути оподаткування у себе вдома [5].

Компанія щодо скасування банківської таємниці почалася по всьому світу. Причини того і пояснення найрізноманітніші: вилучення «податкових ухильників», боротьба з відмиванням брудних грошей, запобігання фінансуванню тероризму, боротьба з корупцією, тощо. У цих умовах навіть сумлінні громадяни десять разів подумують, чи варто «світитися». Не треба бути фахівцем, щоб зрозуміти: «хрестовий похід» проти банківської таємниці повинен різко скоротити попит на всілякі «послуги» банків.

По-п'яте, намітилася тенденція зниження відсотків по депозитних операціях банків. Подекуди вони навіть стали негативними. Наприклад, Центральний банк Швеції (Риксбанк) вирішив провести експеримент, встановивши з липня 2009 року негативні процентні ставки за коштами, що приймаються на свої депозити від комерційних банків (мінус 0,25%). Мотивувалося це потребою розвертати комерційні банки на кредитування економіки.

Центральні банки інших країн уважно вивчають шведський досвід, деякі готуються запозичити приклад Риксбанку. У 2012 році провідні швейцарські банки ввели негативні процентні ставки по депозитах. Під приводом того, що це повинно запобігти різкому підвищенню курсу швейцарського франка під впливом припливу грошей з інших країн

Європи, власники яких хотіли врятуватися від боргової кризи в Єврозоні. Навіть за умов демонтажу банківської таємниці, швейцарські банки виявилися для європейців привабливішими, ніж німецькі та французькі банки (не кажучи вже про банки Південної Європи) [6]. Виникає парадоксальна ситуація: в світі після фінансової кризи з'явилися банки, які зовсім не схожі на депозитно-кредитні організації, що існували принаймні два століття.

По-шосте, навіть найбільші банки Уолл-стріт і Лондонського Сіті сьогодні знаходяться в настільки важкому стані, що грошова влада задалегідь і в плановому порядку готують їх «відхід з життя». Збитки банків нарастають, стає очевидним, що бюджетних коштів на повторний порятунок банків (як це було під час останньої фінансової кризи) не вистачить [5].

Повна аналогія із заповітами, які пишуть люди на випадок своєї смерті. Як у людей, так і у банків є свої «улюбленці», на користь яких будуть писатися заповіти. Першою ластівкою є прийнятий в США восени 2011 року закон, який в народі називають актом про «банківські спадщини і заповіти». Банки повинні направляти свої «заповіти» в ФРС і Федеральну корпорацію зі страхування депозитів. В першу чергу він передбачає підготовку «заповітів» найбільшими банками.

Влітку 2012 року «заповіти» надали Bank of America, Barclays, Citigroup, Credit Suisse, Deutsche Bank, Goldman Sachs, JPMorgan Chase, Morgan Stanley і UBS. До теперішнього часу до юридичної «смерті» подібним чином підготувалося понад 100 провідних банків, що діють в США. Кожен «заповіт» налічує по кілька тисяч сторінок, велика частина цих документів є конфіденційною. Зараз аналогічний закон розробляється в Німеччині, завтра лихоманка підготовки «банківських заповітів» може охопити всю Європу. Неважко здогадатися, що в «заповітах» в якості спадкоємців будуть зазначено лише ті банки і компанії, які так чи інакше пов'язані з господарями запланованих до ліквідації банків. Рядові клієнти в розрахунок прийматися не будуть [6].

Висновки. Обсяг статті не передбачає розгляду питань функціонування нових інститутів та інструментів фінансового ринку, які очікуються та вже випробовуються. Адже нашим завданням було окреслення кола реальних причин, які формально не входять до регуляторів та чинників впливу на формування сучасних фінансових ризиків, проте які можуть докорінно змінити не лише існуючу фінансово-банківську систему, а й весь сучасний світ.

Наведені приклади аналітики кардинальних змін діяльності фінансового та банківського секторів світової системи наочно свідчать про необхідність комплексного підходу до прогнозування та окреслення перспектив діяльності зазначених напрямків. Також вищевикладене свідчить не лише про модернізацію сучасних ризиків, а й про штучність та цілеспрямованість їх формування та розвитку. Адже причини наведених окремих прикладів нарастаючих фінансових проблем провідних країн світу коріняться в засадах комплексної діяльності політиків, економістів, спецслужб, тому намагання обмежитись при вирішенні наявних проблем лише теоретико-правовим інструментарієм наперед приречене на невдачу.

Список використаних джерел

1. Билл Гросс (William Hunt «Bill» Gross) Monthly Investment Outlook from Bill Gross. (сайт Janus Capital) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://en-us.janushenderson.com/insights/bill-gross-investment-outlook>.
2. Дуг Кейси (Doug Casey) «Выживающий Fedcoin: Как защитит себя и прибыли от грядущих валютных потрясений Америки» (Surviving Fedcoin: How to Protect

- Yourself and Profit from America's Coming Currency Change) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.google.com.ua/search>.
3. Отчет международной консалтинговой компания McKinsey «Большие данные: следующий рубеж в сфере инноваций, конкуренции и производительности» 2011 г. (Big data: The next frontier for innovation, competition and productivity) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.nprtrust.org/philanthropic-resources/charitable-giving-statistics/>.
 4. Роберт Скидельски «Экономисты против экономики»: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.projectsyndicate.org/commentary/mathematical-economics-training-too-narrow-by-robert-skidelsky-2016-12>.
 5. Big data: The next frontier for innovation, competition, and productivity [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.webcitation.org/6ComRQdf1>.
 6. Technology/axiom-the-quiet-giant-of-consumer-database-marketing. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nytimes.com/2012/06/17_.
 7. Where in the World are DAF Sponsors? » April 01, 2017 NonProfit Pro [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.google.com.ua/s>.

Грицкевич С. Г. Модернизация гражданского риска на примере изменения вектора развития мировой финансовой системы

В статье обосновывается необходимость радикальных изменений оценки содержания процессов, происходящих в существующей государственно-правовой реальности глобализации. Автором предпринята попытка определения проблемы правовых критериев категории ежедневного гражданского риска. Определены новые тенденции, которые сформировались во время глобального финансового кризиса.

Ключевые слова: *ежедневный гражданский риск, комплексный характер риска, модернизация риска, современные финансовые риски, «банковский социализм», «количественные смягчения», «банковское наследство и завещание».*

Gritskevich S. G. Modernization of the civil case risk vector changes of the global financial system

The article substantiates the need for radical changes in the content evaluation processes in the existing state-legal reality of globalization. Current studies social structures confirm the negative trend backlog of important institutions such as education, science, law, government agencies on business development, revitalization of informal structures (eg, network) and others. New tendencies that were formed during the global financial crisis were determined.

Key words: *daily civilian risk, complex nature of the risk, risk modernization, modern financial risk «banking socialism», «quantitative easing», «banking legacy and testament».*

Надійшла до редакції 23 березня 2017 р.

